

MAKTABGACHA TA’LIM SOHASIDAGI NORMATIV-HUQUQIY HUJJATLAR IJROSINI TA’MINLASHNING TASHKILIY- PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI

Odilova Maftuna Sadirdin qizi

Andijon viloyati Pedagogik mahorat markazi,
maktabgacha ta’lim yo’nalishi o’qituvchisi

E-mail: abrorbekodilov095@mail.com; Tel.: +998 93 047 32 27

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23163714>

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarning amaliyotga joriy etilishi va ularning ijrosini ta’minlashning tashkiliy-pedagogik texnologiyalari tahlil qilinadi. Xususan, takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o’quv dasturining mazmuni, uni maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatiga tatbiq etishning asosiy tamoyillari, besh tayanch kompetensiya, rivojlanish markazlari va kun tartibini tashkil etish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Normativ talablarni amaliy pedagogik faoliyatga aylantirishning axborot-tahliliy, rejalashtirish, tashkiliy-amaliy, monitoring hamda korreksion bosqichlaridan iborat texnologik modeli taklif etiladi. Maqolada hujjatlar ijrosini nazorat qilishni formal tekshiruvdan natijadorlikka yo’naltirilgan monitoringga aylantirish bo’yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so’zlar: maktabgacha ta’lim, normativ-huquqiy hujjatlar, “Ilk qadam”, davlat o’quv dasturi, tayanch kompetensiyalar, kommunikativ kompetensiya, o’yin kompetensiyasi, ijtimoiy kompetensiya, bilish kompetensiyasi, tanqidiy fikrlash, rivojlanish markazlari, monitoring.

Аннотация: В статье анализируются вопросы практической реализации нормативно-правовых документов в сфере дошкольного образования и организационно-педагогические технологии обеспечения их исполнения. Особое внимание уделено содержанию усовершенствованной государственной учебной программы «Ilk qadam», принципам её реализации, пяти базовым компетенциям, развивающим центрам и организации режима дня в дошкольных образовательных организациях. Предлагается технологическая модель, включающая информационно-аналитический, планировочный, организационно-практический, мониторинговый и коррекционный этапы. Разработаны

практические рекомендации по переходу от формального контроля исполнения документов к результативному мониторингу качества педагогической деятельности.

Ключевые слова: дошкольное образование, нормативно-правовые документы, «Ilk qadam», государственная учебная программа, базовые компетенции, коммуникативная компетенция, игровая компетенция, социальная компетенция, познавательная компетенция, критическое мышление, развивающие центры, мониторинг.

Abstract: The article analyzes the practical implementation of regulatory and legal documents in preschool education and organizational-pedagogical technologies for ensuring their execution. Particular attention is paid to the improved “Ilk qadam” state educational program, its implementation principles, five core competencies, developmental centers, and the organization of the daily routine in preschool educational organizations. A technological model consisting of information-analytical, planning, organizational-practical, monitoring, and corrective stages is proposed. Practical recommendations are developed to transform formal compliance monitoring into a results-oriented system focused on the quality of pedagogical practice.

Keywords: preschool education, regulatory and legal documents, “Ilk qadam”, state educational program, core competencies, communicative competence, play competence, social competence, cognitive competence, critical thinking, developmental centers, monitoring.

Kirish

Maktabgacha ta’lim tizimining samarali faoliyat yuritishi ta’lim-tarbiya jarayonining mazmuni bilan bir qatorda, uni tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarning mazmunli va izchil ijro etilishiga ham bog’liq. Normativ hujjatning qabul qilinishi o’z-o’zidan kutilgan pedagogik natijani bermaydi. Uning mazmunini pedagoglar tomonidan anglash, vazifalarni aniq belgilash, amaliy faoliyatga joriy etish, monitoring qilish va natijaga ko’ra tuzatishlar kiritish yaxlit texnologik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim [1].

O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim huquqiy asos hisoblanadi [1]. Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti esa ta’lim-tarbiya

jarayonining mazmuni, sifatiga qo‘yiladigan talablar va ularni amalga oshirish bilan bog‘liq mexanizmlarni belgilaydi [2]. Shu jihatdan normativ hujjatlar ijrosini ta‘minlash pedagogik boshqaruvning alohida ilmiy-amaliy muammosi sifatida qaralishi mumkin.

Bugungi bosqichda maktabgacha ta‘limda ta‘lim mazmunini takomillashtirish, bolaning faol ishtirokini ta‘minlash, kompetensiyaviy yondashuvni kuchaytirish va pedagogning metodik imkoniyatlarini kengaytirish dolzarb vazifalardan biridir. Takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi mazkur vazifalarni amaliy pedagogik faoliyat bilan bog‘lovchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi [3].

Tadqiqot maqsadi va metodlari

Tadqiqotning maqsadi maktabgacha ta‘lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi ijrosini ta‘minlashning tashkiliy-pedagogik texnologiyasini asoslashdan iborat. Tadqiqotda tizimli yondashuv, hujjatlarning mazmuniy tahlili, qiyosiy tahlil, kuzatuv, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Asosiy qism

Normativ-huquqiy hujjatlar ijrosining samaradorligi uning mazmunini amaliy faoliyatga to‘g‘ri transformatsiya qilish bilan belgilanadi. Shu sababli ijro jarayonini “hujjatni o‘rganish — talablarni ajratish — vazifalarni belgilash — rejalashtirish — joriy etish — monitoring — tahlil — korreksiya” ketma-ketligida tashkil etish maqsadga muvofiq.

Taklif etilayotgan texnologiyaning birinchi bosqichi axborot-tahliliy bosqich bo‘lib, unda hujjatning maqsadi, vazifalari, asosiy tushunchalari va tashkilot faoliyatiga bevosita taalluqli talablar aniqlanadi. Ikkinchi bosqichda hujjat talablari asosida chora-tadbirlar, mas’ullar, muddatlar va kutilayotgan natijalar belgilanadi. Uchinchi bosqichda belgilangan vazifalar ta‘lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etiladi. To‘rtinchi bosqichda monitoring va qayta aloqa amalga oshiriladi. Beshinchi bosqichda natijalar tahlil qilinib, aniqlangan muammolar bo‘yicha korreksion choralar belgilanadi.

Takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturining ijrosini ta‘minlash

Takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim-tarbiya jarayonini bolaning rivojlanish

xususiyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga mos tashkil etishga yo’naltirilgan. Dastur ijrosini ta’minlashda pedagogning vazifasi tayyor mazmunni bolaga bir tomonlama yetkazish emas, balki bolaning faol ishtiroki, mustaqil tanlovi, tajribasi va muloqotini qo’llab-quvvatlaydigan ta’lim muhitini yaratishdan iborat.

Dastur mazmunida rivojlanish markazlarini tashkil etish muhim o’rin tutadi. Guruh xonasini kichik hududlarga ajratishda bolaning mustaqil tanlov qilishi va faoliyat turini o’zi belgilashiga imkon yaratish asosiy pedagogik g’oyalardan biridir. Besh asosiy rivojlanish markazi sifatida “Fan va tabiat”, “Til va nutq”, “Syujetli-rolli o’yinlar va sahnalashtirish”, “San’at”, “Qurish, konstruksiyalash va matematika” markazlaridan foydalanish mumkin.

“Til va nutq” markazini guruhning nisbatan sokin qismida tashkil etish, kichik kutubxona va o’qish uchun qulay burchak yaratish bolalarning nutqiy faolligini qo’llab-quvvatlaydi. “Fan va tabiat” markazi tabiiy yorug’lik tushadigan joyda joylashtirilib, o’simliklar, akvarium yoki tajribalar uchun materiallar bilan boyitilishi mumkin. “San’at” markazi yorug’ va imkon qadar derazaga yaqin, ammo sokin joyda tashkil etilib, materiallarning bolalar mustaqil olishi uchun qulay joylashtirilishi maqsadga muvofiq. “Qurish, konstruksiyalash va matematika” markazida qurilmalar tasodifan buzilib ketmasligi uchun chegaralangan hudud tashkil etiladi. “Syujetli-rolli o’yinlar va sahnalashtirish” markazlari esa yonma-yon joylashtirilishi yoki birlashtirilishi mumkin.

Rivojlanish markazlari bilan bir qatorda guruhda yig’ilish va ovqatlanish joyi, sport burchagi, dam olish joyi hamda xayolot burchagini tashkil etish bolaning kun davomida faoliyat turlarini muvozanatli almashtirishiga yordam beradi. Muhimi, muhitning tashkil etilishi xavfsizlik, mustaqil tanlov va pedagogik maqsadlarning birligiga xizmat qilishi kerak.

“Ilk qadam” dasturi ijrosining asosiy tamoyillari

1. Bolaga yo’naltirilganlik. Ta’lim-tarbiya jarayonida bolaning qiziqishi, ehtiyoji, individual imkoniyati va rivojlanish sur’ati markaziy o’rinda turadi.

2. O’yin orqali ta’lim. O’yin bolaning tabiiy faoliyati sifatida bilim, ko’nikma va munosabatlarni rivojlantirishning muhim vositasi sifatida qo’llanadi.

3. Individual yondashuv. Pedagog topshiriq va faoliyat shakllarini bolalarning rivojlanish darajasi va o'ziga xos xususiyatlariga moslashtiradi.

4. Faollik va mustaqil tanlov. Bola rivojlanish markazlari va faoliyat turlarini tanlash, fikr bildirish va amaliy harakat qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

5. Rivojlantiruvchi muhit. Ta'lim muhiti bolaning mustaqil harakatlanishi, izlanishi, tajriba qilishi va ijodiy faoliyat yuritishini qo'llab-quvvatlaydi.

6. Hamkorlik. Pedagog-bola, bola-bola va pedagog-ota-ona hamkorligi ta'lim jarayonining muhim sharti sifatida qaraladi.

7. Uzluksiz kuzatuv va baholash. Bolaning rivojlanishi muntazam kuzatilib, olingan ma'lumotlar keyingi pedagogik faoliyatni rejalashtirishda qo'llanadi.

8. Moslashuvchanlik va korreksiya. Pedagogik jarayon monitoring natijalariga ko'ra takomillashtirib boriladi.

Besh tayanch kompetensiya va ularning ijro jarayonidagi ahamiyati

Kommunikativ kompetensiya: turli vaziyatlarda muloqot vositalaridan maqsadli va samarali foydalana bilish ko'nikmasi.

O'yin kompetensiyasi: bolaning o'yin jarayonida va uni tashkil etishda o'z tajribasi hamda bilimidan ijodiy foydalanishi; o'yinni ta'lim-tarbiya jarayonining muhim asosi sifatida qo'llash.

Ijtimoiy kompetensiya: kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalariga rioya qilish, o'z xatti-harakatlarini boshqarish va hamkorlik qila olish.

Bilish kompetensiyasi: atrofdagi olamni ongli idrok etish, mavjud bilimlardan amaliy vazifalarni hal qilishda foydalana olish.

Tanqidiy fikrlash kompetensiyasi: savol berish, tahlil qilish, sabab va oqibatlarni anglash, turli fikrlarni taqqoslash hamda mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmasi.

Mazkur kompetensiyalarni rivojlantirish normativ hujjat ijrosining natijaviy ko'rsatkichi sifatida qaralishi mumkin. Ya'ni hujjatning ijrosi faqat reja yoki hisobotning mavjudligi bilan emas, balki bolaning amaliy faoliyatida kuzatiladigan rivojlanish natijalari bilan baholanishi kerak.

Kun tartibi va ta'lim jarayonini tashkil etish

Kun tartibi tizimli, o‘yinga asoslangan va moslashuvchan bo‘lishi kerak. Uning mazmunida faol va tinch faoliyatning almashinuvi, ovqatlanish va dam olishning maromda tashkil etilishi, o‘yin, ijtimoiylashuv va ta’lim faoliyatining uyg‘unligi ta’minlanadi.

Sayrning kundalik davomiyligi, mashg‘ulotlarning davomiyligi va ularning kun davomida joylashuvi bolalarning yosh xususiyatlari hamda sanitariya-gigiyena talablarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Bunda vaqtni faqat mashg‘ulotlarga ajratish emas, balki bolaning erkin o‘yin faoliyati va mustaqil tanloviga yetarli imkoniyat yaratish muhimdir. Erkin o‘yin va mustaqil faoliyat bolaning tashabbuskorligi, ijodkorligi va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Monitoring va natijadorlik mezonlari

“Ilk qadam” dasturi ijrosini monitoring qilishda quyidagi mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq: pedagoglarning dastur mazmunini bilish darajasi; rivojlanish markazlarining maqsadga muvofiq tashkil etilganligi; bolaning mustaqil tanloviga yaratilgan sharoit; o‘yin faoliyatining ta’lim jarayonidagi ulushi va sifati; besh tayanch kompetensiyaning rivojlanish dinamikasi; ota-onalar bilan hamkorlik; kuzatuv natijalarining keyingi rejalashtirishda qo‘llanishi.

Bunday monitoring formal tekshiruvdan farqli ravishda “aniqlandi — tahlil qilindi — tavsiya berildi — qayta kuzatildi” sikli asosida tashkil etilishi lozim. Bu yondashuv hujjat ijrosini nazorat qilishni pedagogga metodik yordam ko‘rsatish bilan birlashtiradi.

Amaliy tavsiyalar

- MTTda har bir yangi normativ hujjat uchun qisqa “ijro xaritasi” ishlab chiqish;
- “Ilk qadam” dasturining talablari va tashkilotning yillik ish rejasini o‘zaro bog‘lash;
- beshta rivojlanish markazining faoliyatini guruhdagi bolalarning qiziqishlari va ehtiyojlari asosida muntazam yangilab borish;
- har bir tayanch kompetensiya bo‘yicha kuzatuv ko‘rsatkichlarini belgilash;
- pedagoglarga hujjat mazmunini amaliy misollar, o‘yinlar va vaziyatli topshiriqlar orqali tushuntirish;
- monitoring natijalarini keyingi rejalashtirish va metodik yordam mazmuniga kiritish;

- ota-onalar bilan hamkorlikda bolaning mustaqilligi, muloqoti va ijtimoiy faolligini qoʻllab-quvvatlash.

Xulosa

Maktabgacha ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlar ijrosini ta’minlash hujjat talablarini formal bajarishdan ko’ra kengroq jarayon bo’lib, ularni amaliy pedagogik faoliyatga mazmunli transformatsiya qilishni talab etadi. Takomillashtirilgan “Ilk qadam” davlat o’quv dasturi ushbu jarayonda bolaning faol ishtiroki, o’yin orqali ta’lim, mustaqil tanlov, rivojlantiruvchi muhit va kompetensiyaviy yondashuvni amalga oshirish uchun metodik asos bo’lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan ijro texnologiyasi — axborot-tahliliy, rejalashtirish, tashkiliy-amaliy, monitoring va korreksion bosqichlarning uzviyligi — normativ talablarni MTTning kundalik faoliyatiga izchil singdirish imkonini beradi. Ayniqsa, besh tayanch kompetensiyani rivojlantirish, beshta rivojlanish markazidan maqsadli foydalanish va kun tartibida erkin o’yin hamda mustaqil faoliyatga yetarli imkoniyat yaratish hujjat ijrosining natijadorligini oshiradi.

Shunday qilib, normativ-huquqiy hujjatlar ijrosini baholashda asosiy e’tibor “hujjat bajarildimi?” degan savoldan “hujjat talabi amaliyotda qanday natija berdi?” degan savolga ko’chirilishi maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuv maktabgacha ta’lim sifatini oshirish, pedagogning kasbiy faoliyatini metodik jihatdan qoʻllab-quvvatlash va bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun samarali boshqaruv mexanizmini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-son qarori. “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”.
3. Grosheva I.V. va boshq. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o’quv dasturi (takomillashtirilgan ikkinchi nashr). – Toshkent, 2022.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 5-fevraldagi PF-19-son Farmoni. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-iyuldagi 423-son qarori. “Maktabgacha ta’lim tashkiloti pedagogining kasbiy standartini tasdiqlash to‘g‘risida”.